

Gyakorlati laboratóriumi medicina

Második, javított
és bővített kiadás

szerkesztette:
Debreczeni Lóránd
és Kovács L. Gábor

LITERATURA MEDICA
KIADÓ KFT.

2008

TARTALOMJEGYZÉK

A KÖNYV SZERZŐI	7
GLOSSZÁRIUM	25
AZ ELSŐ KIADÁS KÖSZÖNTŐJE	30
ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ	31
ELŐSZÓ A MÁSODIK KIADÁSHOZ	33
1. A KLINIKAI LABORATÓRIUMI DISZCIPLÍNA MEGALAPOZÓI HAZÁNKBAN	35
<i>(Jobst Kázmér)</i>	
1.1. Az egyetemes klinikai kémia jelentős egyéniségei	35
1.2. A klinikai kémia Magyarországon	36
1.2.1. A magyar gyökerek	37
1.2.2. A klinikai kémia alapozása Magyarországon: 1870–1920	38
1.2.3. A klinikai kémia kibontakozása hazánkban: 1920–1970	42
1.2.4. Magyar Nobel-díjas orvos-biokémikusok	47
2. AZ AUTOMATIZÁLT ORVOSI LABORATÓRIUM	49
2.1. Elemanalitikai módszerek	50
<i>(Záray Gyula)</i>	
2.1.1. Ultraibolya és látható abszorpciós spektrofotometria	50
2.1.2. Optikai emissziós spektrometria	51
2.1.3. Atomabszorpciós spektrometria	51
2.1.4. Totálreflexiós röntgenfluoreszcens spektrometria	52
2.1.5. Induktív csatolású plazma-tömegspektrometria	53
2.2. Laboratóriumi mérőműszer-alkalmazások	53
<i>(Tasnádi György)</i>	
2.2.1. Optikai mérőmódszerek	53
2.2.1.1. Turbidimetria	53
2.2.1.2. Nefelometria	53
2.2.1.3. Emissziós lángfotometria	53
2.2.1.4. Reflexiós fotometria	54

2.2.2.	Elválasztástechnikai módszerek	54
2.2.2.1.	Kromatográfia	54
2.2.2.2.	Elektroforézis	55
2.2.3.	Elektrokémiai módszerek	55
2.2.3.1.	Potenciometria	55
2.2.4.	Immunanalitika	56
2.2.4.1.	Immuneszé	56
2.3.	Laboratóriumi mérőrendszerek	57
	<i>(Debreczeni Lóránd, Kovácsay Anna, Tasnádi György)</i>	
2.3.1.	Klinikai kémiai automata analizátor	57
2.3.2.	Hematológiai automata analizátor	58
2.3.3.	Immunkémiai automata analizátor	58
2.3.4.	Point of care készülékek	58
2.3.5.	Vércsoport-meghatározás és ellenanyagszűrés	59
2.3.6.	„Nagy kockázatú betegek” ellenőrzése	59
2.3.7.	A XXI. század technológiái	59
2.3.7.1.	NMR-lipidlabor	59
2.3.7.2.	Nanotechnológia	60
2.3.8.	Műszerek minőségbiztosítása	60
2.3.8.1.	Műszerek ellenőrzése	60
2.3.8.2.	Műszerek metrológiai ellenőrzése	62
2.3.9.	Munka- és környezetvédelem	62
2.4.	Laboratóriumi információs rendszer (CLIMS)	64
	<i>(Debreczeni Lóránd, Kovácsay Anna)</i>	
2.4.1.	A CLIMS minőségindikátorai	64
2.4.1.1.	Teljesítményindikátorok	64
2.4.1.2.	Fontos adatok	66
2.4.1.3.	Elektronikus aláírás	66
2.4.2.	Adatvédelem, leletek	66
2.4.3.	Kapcsolat a „külvilággal” (kommunikáció)	67
2.5.	Rendszerszemlélet, kontrolling, döntések	68
	<i>(Debreczeni Lóránd)</i>	
2.5.1.	A rendszer és a kontrolling	68
2.5.1.1.	Rendszerszemlélet	68
2.5.1.2.	Kontrolling	69
2.5.1.3.	A laboratóriumok besorolása	69
2.5.1.4.	A klinikai laboratórium pénzügyi adatai	69
2.5.1.5.	Szerződés a biztosítóval, teljesítmények elszámolása	70
2.5.1.6.	Laboratóriumi gyarlóságok, a hibák megelőzése	71
2.5.2.	A döntés-előkészítés módszerei	72
2.5.2.1.	Információgyűjtés	72
2.5.2.2.	Ötletek keresése	72
2.5.2.3.	Ötletek szelektálása és értékelése	73
2.5.3.	A döntések felelőssége	74
2.6.	Vizsgálati kérések	75
	<i>(Komlovszki Éva, Debreczeni Lóránd)</i>	
2.6.1.	Betegazonosító adatok	75
2.6.2.	Laboratóriumi vizsgálatkérések	75

2.6.3. A vizsgálat megválasztása	76
2.6.4. Irányelvek	76
2.6.5. Laboratóriumi mintavételi eszközök	77
2.7. Mintavétel és a minta fogadása (preanalitika) (Kovácsay Anna, Tasnádi György)	78
2.8. Mérési feladat végrehajtása (Kovácsay Anna, Tasnádi György és Debreczeni Lóránd)	79
2.8.1. A klinikai laboratóriumi analitika alapjai	81
2.8.1.1. A preanalitikai munka	81
2.8.1.2. Mérés	81
2.8.1.3. Kalibrálás, kontrollálás	82
2.8.1.4. Mérési hibák – hibás mérések	82
2.8.1.5. Munkaszervezéssel a mérési hibák csökkenthetők, elkerülhetők	85
2.8.2. Módszerek, kalibrátorok és kontrollok	86
2.8.2.1. Módszerek	86
2.8.2.2. Kalibrátorok	87
2.8.2.3. Kontrollok és a mérés bizonytalansága	89
2.9. Mérési módszerek hitelesítése (Debreczeni Lóránd, Fizil Attila)	90
2.9.1. A laboratóriumi vizsgálatok bizonytalansága	90
2.9.2. Az orvosi laboratóriumi vizsgálatok bizonytalansága	92
2.9.3. Mérési módszerek verifikálása és validálása	93
2.9.4. Kalibráció	96
2.9.5. A kalibrációs egyenes kitüntetett pontjai	97
2.9.6. A vizsgálati eredmények ellenőrzése	99
2.9.6.1. A sorozatmérések önellenőrzése	99
2.9.6.2. A mérések és a biológiai variancia	100
2.9.7. Minőség-ellenőrzés (Quality Control, QC)	102
2.9.7.1. A rendszeres minőség-ellenőrzés elemei	103
2.9.7.2. A kontrollmérések szükséges gyakorisága és a kontrollanyagok minősége	105
2.9.8. A reagensek metrológiai visszavezethetősége	105
2.9.9. Technikai validálás (technikai jóváhagyás)	107
2.9.10. Laboratóriumi lelet validálása (szakmai jóváhagyás)	108
2.9.11. SI mértékegységek	108
2.9.12. Point of Care Testing (POCT)	110
2.10. Leletezés, archiválás (posztanalitika) (Komlószi Éva, Kovácsay Anna)	110
2.11. Leletezés, életkorfüggő paraméterek (Debreczeni Lóránd)	111
2.12. A leletek referencia- és alarmhatárai (Komlószi Éva, Debreczeni Lóránd)	113
2.13. A beteg tájékoztatása (a lelet közlése) (Gyóry Attila)	115
2.13.1. A beteg	115
2.13.2. Az orvos	116
2.13.3. A „Normális” szó értelmezése	117
2.13.4. „Wellness”, élettani összefüggések és „whole person care”	117
2.13.5. Ajánlások	119

3. BIZONYÍTÉKOKON ALAPULÓ LABORATÓRIUMI MEDICINA	127
(Nagy Éva, Horváth Andrea Rita)	
3.1. Bevezetés	127
3.2. Bizonyítékokon alapuló orvoslás, bizonyítékokra alapozott egészségügy és bizonyítékokon alapuló laboratóriumi medicina – definíciók és célok	129
3.3. A bizonyítékokon alapuló orvoslás módszerei és gyakorlata	130
3.3.1. KERDEZ: A kérdésfeltevés művészete	132
3.3.2. FELKUTAT: A bizonyítékok keresése	132
3.3.3. ÉRTÉKEL: A szakirodalom kritikus értékelése	133
3.3.3.1. Megbízhatók-e az eredmények?	134
3.3.3.2. Mik az eredmények?	134
3.3.3.3. Alkalmazhatók-e az eredmények saját betegeimre és körülményeim között?	137
3.3.4. BEVEZET: Bizonyítékok terjesztése, bevezetése, alkalmazása	138
3.4. Összefoglalás	138
4. AKKREDITÁLÁS AZ ORVOSI LABORATÓRIUMOKBAN	141
4.1. Minőségfejlesztés és akkreditálás az orvosi laboratóriumokban	141
(Seres Erika, Horváth Andrea Rita)	
4.1.1. A minőségirányítási rendszer fő elemei	141
4.1.1.1. Minőség-ellenőrzés	142
4.1.1.2. Minőségbiztosítás	142
4.1.1.3. Minőségfejlesztés	143
4.1.2. A minőség ára	144
4.1.3. Laboratóriumi tevékenységek minőségbiztosítása	144
4.1.4. A minőségirányítási rendszer dokumentálása	145
4.1.5. A minőségirányítási rendszer külső értékelése – tanúsítás vagy akkreditálás?	146
4.1.5.1. A laboratóriumakkreditálás elemei	147
4.1.5.2. Akkreditálási eljárás	150
4.2. Akkreditálás Ausztráliában (Melbourne)	151
(Nagy Sándor)	
4.2.1. NATA	152
4.2.2. Irányító testületek	152
4.2.3. Akkreditálás	153
4.2.4. ISO/IEC 17025	153
4.2.5. NATA-ellenőrzés	154
4.2.6. A NATA és az orvosi laboratóriumok	155
4.2.6.1. Vezetési feltételek (management)	155
4.2.6.2. Technikai feltételek	157
4.2.6.3. Minőség-ellenőrző rendszer	162
4.2.7. Biztonság és egészségvédelem	167
4.2.8. A NATA-ellenőrzés eredménye	167
4.3. Az akkreditálás nemzetközi gyakorlata (Amerikai Egyesült Államok)	169
(Bödör Géza)	
4.3.1. CLIA – Clinical Laboratory Improvement Amendments	170
4.3.2. A laboratóriumi akkreditálási ciklus	170
4.3.3. Az akkreditálás elemei	171
4.3.3.1. Akkreditálótestület	171
4.3.3.2. Akkreditálási standardok	172
4.3.3.3. Akkreditáló vizsgálóbizottság	173
4.3.3.4. Akkreditált laboratórium	174

4.3.4. Akkreditálási kérdőív (checklist)	174
4.3.5. Első és második szintű (Phase I and Phase II) hibák	174
4.3.6. Egyéb (nem CAP) laboratóriumi akkreditáló testületek	175
4.3.6.1. JCAHO – Joint Commission for Accreditation of Hospital Organizations	175
4.3.6.2. AABB – American Association of Blood Banks	175
4.3.6.3. Egyéb – állami és oktatási akkreditáló szervezetek	175
5. KLINIKAI KÉMIA	177
5.1. Enzimek	177
<i>(Kovácsay Anna)</i>	
5.1.1. Enzimek a szérumban	177
5.1.2. Az enzimdiagnosztika	180
5.1.3. Biológiai és interferáló faktorok	183
5.1.4. Alanin-aminotranszferáz (ALT) és aszpartát-aminotranszferáz (AST)	184
5.1.5. Alkalikus foszfatáz (ALP)	186
5.1.5.1. ALP-izoenzimek	186
5.1.5.2. Gyógyszerek hatása	187
5.1.6. γ -glutamil-transzferáz (GGT)	187
5.1.7. α -amiláz	188
5.1.8. Savas foszfatáz	189
5.1.9. Pszeudo-kolinészteráz (CHE)	189
5.2. Szívbetegségek	190
<i>(Kovácsay Anna, Tasnádi György)</i>	
5.2.1. Kreatinkináz (CK)	191
5.2.2. Tejsav-dehidrogenáz (LDH)	192
5.2.3. Troponinkomplex	193
5.3. Szénhidrát-anyagcsere (diabetes)	194
<i>(Kovácsay Anna, Tasnády György)</i>	
5.3.1. Glükóz	194
5.3.2. Diabetes mellitus	195
5.3.2.1. A hyperglykaemia	195
5.3.2.2. Diabetesez nephropathia	196
5.3.2.3. Hemoglobin A _{1c} (HbA _{1c})	196
5.4. Lipidanyagcsere	199
<i>(Komlövöszki Éva, Kovácsay Anna, Szombath Dezső)</i>	
5.4.1. Triglicerid (TG)	199
5.4.2. Koleszterin	200
5.4.3. Lipoproteinek	201
5.4.4. Lipidcsökkentő szerek és a terápia ellenőrzése	204
5.4.5. NMR-lipidlabor	206
5.5. Metabolikus paraméterek	207
<i>(Tasnádi György, Debreczeni Lóránd)</i>	
5.5.1. Ammónia	207
5.5.2. Bilirubin, urobilinogén	208
5.5.3. Húgysav	213
5.6. Kalcium, foszfát és D-vitamin	215
<i>(Kovácsay Anna, Szombath Dezső)</i>	
5.6.1. Kalcium	216
5.6.2. Anorganikus foszfát	217
5.6.3. D-vitamin	219

5.7. Elektrolitok	220
<i>(Liszt Ferenc)</i>	
5.7.1. Az extracelluláris folyadékter térfogatának és összetételének szabályozása	220
5.7.2. A nátrium meghatározása	221
5.7.3. A kálium meghatározása	223
5.7.4. A magnézium meghatározása	224
5.8. A vese és a húgyutak vizsgálata	226
<i>(Debreczeni Lóránd, Kovácsay Anna)</i>	
5.8.1. A vizelet színe, mennyisége	226
5.8.2. Vizeletvizsgálat üledék nélkül	226
5.8.3. Vizeletüledék-vizsgálat	228
5.8.4. Karbamid	230
5.8.5. Kreatinin	233
5.8.6. A glomerulusfiltráció és a tubulusok vizsgálata	234
5.8.7. A számított GFR (eGFR)	235
5.8.8. A tubulusok vizsgálata	236
5.9. Az emésztőrendszer vizsgálata	237
<i>(Szombath Dezső, Kovácsay Anna)</i>	
5.9.1. A nyál	237
5.9.2. A nyelőcső és gyomor	238
5.9.2.1. A nyelőcső	238
5.9.2.2. A gyomornedv	238
5.9.2.3. Pepszin	238
5.9.2.4. Gasztrin	238
5.9.2.5. Helicobacter pylori	239
5.9.3. A hasnyálmirigy, a pancreaszimek vizsgálata	242
5.9.3.1. Amiláz	242
5.9.3.2. Szérumlipáz	243
5.9.3.3. A pancreas exokrin funkciójának vizsgálata	243
5.9.4. Felszívódás	244
5.9.4.1. A membránemésztés vizsgálata	245
5.9.4.2. H ₂ -kilégzési teszt (breath-H ₂ -test)	245
5.9.4.3. A gastrointestinalis fehérjevesztés vizsgálata	246
5.9.5. Széklet	246
5.9.5.1. A széklet tulajdonságai	246
5.9.5.2. Székletvér	246
5.10. Plazmafehérjék	247
<i>(Komlovszki Éva, Kovácsay Anna)</i>	
5.10.1. Összfehérje (TP)	247
5.10.2. Albumin	248
5.10.2.1. Praealbumin	248
5.10.2.2. Albumin	249
5.10.3. α_1 -antitripszin (α_1 -AT)	249
6. SAV-BÁZIS EGYENSÚLY ÉS VÉRGAZOK	253
<i>(Tasnádi György, Kovácsay Anna, Debreczeni Lóránd)</i>	
6.1. Alapfogalmak	253
6.1.1. Sav és bázis	253
6.1.2. Hidrogénion-koncentráció	253
6.1.3. Pufferoldatok	254

6.2. A hidrogénion-koncentráció szabályozása	254
6.2.1. Pufferolás, kiválasztás	255
6.2.2. A vér pufferrendszerei	255
6.2.3. Pulmonalis szabályozás	256
6.2.4. Renalis szabályozás	256
6.3. A sav-bázis háztartás vizsgálata	257
6.3.1. Vérminta vétele	257
6.3.2. Mért értékek	258
6.3.3. Számított paraméterek	259
6.4. A sav-bázis egyensúly zavarai	260
6.4.1. Metabolikus acidosis	261
6.4.2. Metabolikus alkalosis	262
6.4.3. Respiratorikus acidosis	262
6.4.4. Respiratorikus alkalosis	263
6.5. A sav-bázis mérések klinikai értékelése	264
6.6. Az oxigén	267
6.6.1. Az oxigén felvétele, ventiláció, respiráció és perfúzió	267
6.6.2. Az alveolaris ventiláció és perfúzió	269
6.6.3. Vérkeringés és oxigéntranszport	269
6.6.4. A szöveti oxigénfelhasználás	270
6.6.5. A szöveti hypoxia	271
7. HEMATOLÓGIA	273
<i>(Lelkes Gábor, Csernák Zsolt)</i>	
7.1. A vérsejtek vizsgálata	274
7.1.1. Preanalitikai megfontolások	274
7.1.2. Hematológiai automaták	275
7.1.2.1. Mérési elvek	275
7.1.2.2. Vörösvérsejt- és thrombocytaszámolás	276
7.1.2.3. Hemoglobinszámolás	278
7.1.2.4. Fehérvérsejt-számolás	278
7.1.2.5. A hematológiai automatizáció korlátai	281
7.1.2.6. Automatizáció a XXI. század hajnalán	282
7.1.3. Kenetek mikroszkópos vizsgálata	282
7.1.4. Reticulocyták vizsgálata	283
7.1.4.1. Mikroszkópos reticulocytaszám-meghatározás	284
7.1.4.2. Reticulocytaszám-meghatározás automatával	285
7.2. Anaemiák	287
7.2.1. Csökkent vörösvérsejt-képzéssel járó anaemiák	288
7.2.1.1. Aplaszticus anaemia	288
7.2.1.2. Veseelégtelenséget kísérő vérszegénység	289
7.2.1.3. Endokrin betegségeket kísérő anaemia	289
7.2.2. Vashiányos anaemia	289
7.2.3. Haemochromatosis	294
7.2.4. Megaloblastos anaemiák	294
7.2.5. Haemolyticus anaemiák	295
7.3. A fehérvérsejtek és rendellenességeik	298
7.3.1. Leukaemiák	300
7.3.1.1. Krónikus leukaemiák és myeloproliferatív kórképek	300
7.3.1.2. Krónikus lymphoproliferatív kórképek	301
7.3.1.3. Akut leukaemiák	302
7.3.1.4. Myelodysplasiás szindróma	302

7.3.2. Monoklonális gammopathiák	303
7.4. A vérlemezkék mennyiségi rendellenességei	304
7.4.1. Mennyiségi eltérések	304
7.4.2. Minőségi eltérések	305
8. A HAEMOSTASISRENDSZER LABORATÓRIUMI VIZSGÁLATAI	307
<i>(Ajzner Éva, Vajda Zoltán, Szén Levente)</i>	
8.1. A haemostasisrendszer funkciója és működése	307
8.2. Mikor kér haemostasisvizsgálatot a klinikus? A haemostasisrendszer vizsgálatának laboratóriumi tesztszei	310
8.3. A haemostasisvizsgálatok minőségbiztosítása	311
8.4. Haemostasisvizsgálatok preanalitikájával kapcsolatos általános tudnivalók: mintavétel, vérvételi csövek, mintakezelés, mintatárolás és -szállítás	312
8.5. Haemostasis és automatizált méréstechnika	315
8.5.1. Koagulométerek	315
8.5.2. Thrombocytáaggregométerek (Lumi-aggregométerek)	316
8.6. Haemorrhagiás diathesisek	317
8.6.1. Haemorrhagiás diathesisek szűrőtesztszei	317
8.6.2. A thrombocytafunkció-zavarok laboratóriumi diagnosztikája	318
8.6.3. A vasculopathiák laboratóriumi diagnosztikája	322
8.6.4. A coagulopathiák szűrőtesztszei: PI, APTI, TI	322
8.6.4.1. Protrombinidő (PI) -meghatározás	322
8.6.4.2. Aktivált parciális tromboplastinidő (APTI) -meghatározás	323
8.6.4.3. A trombinidő (TI) meghatározása	324
8.6.4.4. A kóros eredmények lehetséges kombinációi	325
8.6.5. Coagulopathiák laboratóriumi kivizsgálásának menete	325
8.6.6. A coagulopathiák kivizsgálásának speciális vizsgálatai	329
8.6.7. Szerzett coagulopathia: májbetegség	332
8.6.8. Szerzett coagulopathia: DIC	332
8.7. Terápiakontrollálásra használt haemostasiseszesztek	333
8.7.1. Heparinokkal végzett antikoaguláns-kezelések	333
8.7.2. Heparinról Syncumarra történő átállítás laboratóriumi ellenőrzése	334
8.7.3. Orális antikoaguláns-terápia monitorozása	334
8.7.4. Fibrinolitikus (thrombolyticus) terápia	336
8.7.5. Acetilszalicilsav-terápia	336
8.8. A thromboticus állapotok laboratóriumi diagnosztikája	337
8.9. Thrombophiliák laboratóriumi diagnosztikája	339
8.9.1. Kít, mikor vizsgáljunk? Milyen tesztszeteket kérünk?	339
8.9.2. Antitrombin III-deficientiák	340
8.9.3. Protein C-deficientiák	341
8.9.4. Protein S-deficientiák	342
8.9.5. APC-rezisztencia és a Leiden-mutáció	343
8.9.6. Protrombin-polimorfizmus	344
8.9.7. Emelkedett VIII. faktor-aktivitás	344
8.9.8. Antifoszfolipid antitestek, lupus anticoagulans	344
8.9.9. Egyéb thrombophiliavizsgálatok	346

9. A KLINIKAI IMMUNOLÓGIA LABORATÓRIUMI VIZSGÁLATAI	347
<i>(Sipka Sándor, Lakos Gabriella)</i>	
9.1. Szerológiai vizsgálatok	348
9.1.1. Immunglobulinok, komplementfaktorok, akutfázis-fehérjék, természetes ellenanyagok, immunkomplexek vizsgálata	348
9.1.1.1. Az immunglobulinok	348
9.1.1.2. Komplementrendszer	349
9.1.1.3. Akutfázis-fehérjék	351
9.1.1.4. Természetes ellenanyagok	352
9.1.1.5. Immunkomplexek	352
9.1.2. Krioglobulinok, hidegagglutininek, monoklonális immunglobulinok ..	352
9.1.2.1. Krioglobulinok	352
9.1.2.2. Hidegagglutininek	353
9.1.2.3. Monoklonális immunglobulinok	353
9.1.3. Autoantitestek	354
9.1.3.1. Az autoantitestek típusai	354
9.1.3.2. Autoantitestek kimutatása	355
9.1.3.3. A legfontosabb autoantitestek	356
9.1.4. Allergiás betegségek in vitro diagnosztikája	365
9.1.4.1. Az in vitro laboratóriumi vizsgálatok célja	365
9.1.4.2. Az in vitro módszerek jelentősége	365
9.1.4.3. Az IgE-mediált, I. típusú allergiás reakciók	365
9.1.4.4. A sejtközvetített, IV. típusú allergiás reakciók	366
9.1.4.5. Az allergénspecifikus in vitro módszerek egyéb formái	366
9.1.4.6. Allergénspecifikus IgG kimutatása	366
9.2. A celluláris immunitás vizsgálata	366
9.2.1. Phagocytafunkciós tesztek	
9.2.2. Lymphocyták in vitro funkcionális vizsgálata	367
9.2.3. A citokinek kimutatása és mennyiségük mérése	368
9.2.4. Sejtfelszíni antigénstruktúrák vizsgálata	369
9.3. Az immunológiai laboratóriumi vizsgálatok típusai indikációs területek szerint ..	369
9.4. A klinikus és az immunológiai laboratórium	370
10. VÉRCSOPORT-SZEROLÓGIA	371
<i>(Hoffer Izabella, Lelkes Gábor)</i>	
10.1. Vércsoport-szerológiai alapfogalmak	371
10.1.1. Alapfogalmak	371
10.1.2. Bevezetés	373
10.2. Az AB0-vércsoport-antigének és -antitestek	375
10.3. AB0-vércsoport-meghatározás	376
10.4. Az RhD-antigén és -antitest	377
10.5. Egyéb vércsoportrendszerek, ellenanyagszűrés	379
10.6. Laboratóriumi kompatibilitási vizsgálat választottvér-igény esetén	381
10.7. A vércsoport-szerológiai vizsgálatokhoz használatos vérminta	381
10.8. Technikák a vércsoport-szerológiában	381
10.9. Az eredmények rögzítése, lelet	382
11. TUMORMARKEREK	383
<i>(Fekete Mátyás)</i>	
11.1. Elméleti (élettani, kórlejtani, biokémiai) alapok	383
11.1.1. Bevezetés: A sejtek növekedésének, szaporodásának szabályozása ..	383
11.1.2. Alapfogalmak	383

11.1.3. Sejtszintű növekedési folyamatok	.384
11.1.4. A daganatos betegségek genetikai szempontjai	.384
11.1.4.1. A rosszindulatú daganatos betegségek genetikai háttere	.384
11.1.4.2. Protoonkogének és onkogének	.384
11.2. A tumormarkerek gyakorlati alkalmazása	.385
11.2.2. A tumormarkerek felhasználásának laboratóriumi diagnosztikai jellemzői és lehetőségei	.386
11.2.3. A tumormarker-vizsgálatok általános szabályai	.388
11.2.4. A leggyakoribb tumormarkerek és főbb jellemzőik	.390
11.2.5. Járolékos (kiegészítő) vizsgálatok	.395
12. ENDOKRINOLÓGIAI LABORATÓRIUMI VIZSGÁLATOK	.397
<i>(Kovács L. Gábor, Toldy Erzsébet, Lócsei Zoltán, Mezösi Emese)</i>	
12.1. Bevezetés	.397
12.2. Az endokrinológiai paraméterek meghatározásához alkalmazott laboratóriumi módszerek	.397
12.3. Az endokrin lelet értékelését befolyásoló preanalitikai és analitikai hibalehetőségek	.398
12.3.1. In vivo preanalitikai körülmények	.398
12.3.1.1. A beteg állapota	.398
12.3.1.2. Terhes nő	.398
12.3.1.3. A beteg előkészítése	.398
12.3.1.4. Pulzatis jelleg	.399
12.3.1.5. Napszaki ritmus	.399
12.3.1.6. Életkor	.399
12.3.1.7. Alvási-ébredési ciklus	.399
12.3.1.8. Stresszhatás	.399
12.3.2. In vitro preanalitikai hibalehetőségek	.399
12.3.2.1. Vérvételi csó	.399
12.3.2.2. Vizelet	.400
12.3.2.3. Nyál	.400
12.3.3. Az immunanalitikai módszer elvéből adódó hibalehetőségek	.400
12.3.4. „High-dose-hook” effektus	.400
12.3.5. A szabadhormon-meghatározáskor előforduló interakciók	.401
12.3.6. Standardizálási hiányosságok	.401
12.3.7. A mérési tartománytól függő reprodukciós kapacitás	.401
12.4. Hormonlaboratóriumi paraméterek	.401
12.4.1. Hypophysis-pajzsmirigy tengely	.401
12.4.1.1. TSH	.401
12.4.1.2. Dinamikus teszt	.402
12.4.1.3. Pajzsmirigyhormonok a keringésben	.402
12.4.1.4. Szabad T4 (fT4)	.403
12.4.1.5. Szabad T3 (fT3)	.403
12.4.1.6. Thyreoideaperoxidáz enzim ellenes antitest (TPO-Ab)	.403
12.4.1.7. Tireoglobulin elleni antitest (Tg-Ab)	.403
12.4.1.8. TSH-receptor elleni antitestek (TRAK)	.403
12.4.2. A hypophysis-mellékvesekéreg tengely	.403
12.4.2.1. Adrenokortikotrop hormon (ACTH)	.403
12.4.2.2. Kortizol	.404
12.4.2.3. Kortizolkötő fehérje (CBG)	.404

12.4.2.4. DHEA-SO ₄ , DHEA	404
12.4.2.5. Androsztendion	404
12.4.2.6. 17-OH-progeszteron	404
12.4.2.7. Dinamikus tesztek	404
12.4.3. Renin-angiotenzin-aldoszteron tengely	407
12.4.3.1. Plazmarenin-aktivitás (PRA)	407
12.4.3.2. A renin kvantitatív meghatározása	407
12.4.3.3. Aldoszteron/PRA hányados	407
12.4.3.4. Aldoszteron	407
12.4.3.5. Szuppressziós tesztek	408
12.4.4. A hypophysis-gonád tengely	409
12.4.4.1. Folliculusstimuláló hormon (FSH)	409
12.4.4.2. Luteinizáló hormon (LH)	409
12.4.4.3. Ösztradiol	409
12.4.4.4. Progeszteron	409
12.4.4.5. Tesztoszteron	409
12.4.4.6. SHBG	409
12.4.4.7. Gonadotropin releasing hormon (GnRH-, korábban LHRH-) teszt	409
12.4.4.8. Tesztek az ovariumrezerv megítélésére	409
12.4.5. Prolaktin (PRL)	410
12.4.6. Növekedési hormon (hGH)	410
12.4.6.1. Dinamikus tesztek	411
12.4.7. α-alegység	413
12.4.8. Vazopresszin	413
12.4.8.1. Dinamikus tesztek	413
12.4.9. Katecholaminok és metabolitjaik	414
12.4.9.1. Adrenalin, noradrenalin, dopamin	414
12.4.9.2. Vanillin-mandulasav (VMA)	414
12.4.9.3. Metanephrinek, szabad metanephrinek	414
12.4.10. A hyper- és hypocalcaemiákat differenciáló markerek, a mellékpajzsmirigy vizsgálata	415
12.4.10.1. Szérum-összeskalcium	415
12.4.10.2. Magnézium	415
12.4.10.3. Foszfát	415
12.4.10.4. Parathormon intakt (PTHi)	415
12.4.10.5. PTHrP (PTH related protein)	415
12.4.10.6. D ₃ -vitaminok	415
12.4.10.7. Oszteokalcin	416
12.4.10.8. Prokollagén propeptid (PICP)	416
12.4.10.9. Keresztkötések	416
12.4.11. Gastrointestinalis hormonok	416
12.4.11.1. Gasztrin	416
12.4.11.2. Vazoaktív intestinalis peptid (VIP)	416
12.4.11.3. Glükagon	416
12.4.12. A szénhidrát-anyagcsere vizsgálata	417
12.4.12.1. Inzulin	417
12.4.12.2. C-peptid	417
12.4.12.3. GAD (glutaminsav-dekarboxiláz antitest)	417
12.4.12.4. HbA _{1c}	417
12.4.12.5. Dinamikus tesztek	417

12.4.13. Leptin	418
12.4.14. Endokrin tumormarkerek	418
12.4.14.1. Kromogranin A (CgA)	418
12.4.14.2. 5-hidroxi-indolecetsav (5-HIAA)	418
12.4.14.3. hCG intakt és β -alegység	418
12.4.14.4. Tireoglobulin (Tg)	418
12.4.14.5. Kalcitonin (CT)	419
12.5. Az endokrin paraméterek referenciatartományai	419
13. LIQUORDIAGNOSZTIKA	425
<i>(Seres Erika, Vécsei László)</i>	
13.1. A liquor élet- és kórélettana	425
13.1.1. Neuroanatómia	425
13.1.2. Liquortermelődé és -keringés	426
13.1.3. A liquortermelés kóros változásai	427
13.1.4. A liquor cerebrospinalis szerepe és összetétele	428
13.1.5. Barrierrendszer	428
13.2. Mintavétel, preanalitika	429
13.2.1. Indikációk	430
13.2.2. Frakcionált mintavétel	430
13.3. Liquordiagnosztika	430
13.3.1. Makroszkópos vizsgálat	430
13.3.2. Mikroszkópos vizsgálat	431
13.3.3. Kémiai vizsgálat	433
13.3.4. Liquorfehérjék	433
13.3.5. A liquor elektroforetikus vizsgálata	434
13.3.6. Liquordiagnosztika sclerosis multiplexben	435
13.3.7. Megjegyzések	436
14. MOLEKULÁRIS GENETIKAI DIAGNOSZTIKA	439
<i>(Andrikovics Hajnalka, Tordai Attila)</i>	
14.1. Bevezetés	439
14.2. Nukleinsav-vizsgáló módszerek	439
14.2.1. Nukleinsav-tisztítás	439
14.2.1.1. DNS-tisztítás	440
14.2.1.2. RNS-tisztítás	440
14.2.1.3. A DNS- és RNS-minták minőség-ellenőrzése	441
14.2.2. Nukleinsav-analízis	441
14.2.2.1. Elektroforetikus elválasztás	441
14.2.2.2. Hasítás restrikciós endonukleázokkal	442
14.2.2.3. Hibridizáció	443
14.2.2.4. Amplifikációs módszerek	445
14.3. Citogenetikai vizsgálati módszerek	449
14.4. Veleszületett nukleinsav-eltérések	451
14.5. Szerzett nukleinsav-eltérések	457
14.6. Kórokozó eredetű nukleinsav kimutatása	462
14.7. Következtetés, a közeljövő lehetőségei	463

15. A PLAZMANUKLEINSAV-MEGHATÁROZÁS ALKALMAZÁSA A KLINIKAI LABORATÓRIUMI DIAGNOSZTIKÁBAN	465
<i>(Vermes István)</i>	
15.1. Bevezetés: történeti áttekintés	465
15.2. Sejthalál: a perifériás vérplazmában kimutatható nukleinsavak eredete ...	466
15.2.1. Véletlenszerű sejthalál: nekrozis	466
15.2.2. Kontrollált sejthalál: apoptózis	466
15.3. Plazma-DNS-formák és meghatározásuk	467
15.3.1. Szabad DNS	468
15.3.2. Nukleosomális DNS	468
15.3.3. Apoptotikus testecskékben előforduló DNS	468
15.4. Plazma-RNS és meghatározása	469
15.5. Perifériás vérben keringő nukleinsavak	469
15.5.1. Magzati DNS kimutatása a terhes anyai vérben	469
15.5.1.1. Praenatalis diagnosztika	469
15.5.1.2. Terhességi patológia	470
15.5.2. A keringő szabad nukleinsavak mint molekuláris tumormarkerek	470
15.5.3. Keringő nukleinsavak politraumatizált betegek esetében	471
15.5.4. Keringő nukleinsavak szív- és érrendszeri betegségekben	472
15.5.5. Plazmanukleinsav-meghatározás cerebrovascularis történésekben	472
15.5.6. Plazma-nukleinsav-szint szepszisben és szervelegtelenységben	473
15.6. Következtetések és jövőbeni perspektívák	473
16. TÖMEGSPEKTROMETRIA	477
<i>(Talián Csaba Gábor, Márk László, Melegh Béla)</i>	
16.1. Bevezetés	477
16.2. A tömegspektrométer felépítése és működése	477
16.2.1. A vákuumrendszer	478
16.2.2. Mintabevitel	478
16.2.3. Ionforrások	479
16.2.4. Analizátorok	481
16.2.5. Detektor	482
16.2.6. Fragmentálás és tandem tömegspektrometria	482
16.2.7. Tömegspektrum	483
16.3. A tömegspektrométer klinikai diagnosztikai alkalmazása	483
16.3.1. Újszülöttkori szűrőprogramok	483
16.3.2. Technikai megfontolások	484
16.3.3. Zsír-sav-oxidációs zavarok	485
16.3.4. Szerves savak anyagcseréjének rendellenességei	487
16.3.5. Aminosav-anyagcserezavarok	487
16.3.6. Epesavak	488
16.3.7. Eikozanoidok	488
16.3.8. Gyógyszerek	489
16.3.9. Fehérjeanalitika	489
16.3.10. Egyéb orvosi jelentőségű anyagok	490
16.4. A tömegspektrometria jövője a klinikai laboratóriumi gyakorlatban	491

17. GYÓGYSZERSZINT-MONITOROZÁS ÉS ANALITIKAI TOXIKOLÓGIA	493
<i>(Róna Kálmán)</i>	
17.1. Diszpozíciós tényezők	494
17.1.1. „Tulajdonság” jellegű diszpozíciós tényezők	494
17.1.2. „Betegség” jellegű diszpozíciós tényezők	495
17.1.3. Interakciók	495
17.2. A gyógyszer szintmérés klinikai indikációi	496
17.2.1. A gyógyszer szint-monitorozás különösen indokolt	496
17.2.2. Milyen gyógyszereket kell monitorozni	496
17.3. A gyógyszer szintmérés gyakorlati kivitelezése	497
17.3.1. Milyen biológiai folyadékból történnek a mérések?	497
17.3.2. A mintavétel ideje és gyakorisága	498
17.3.3. A terápiás gyógyszer szint méréséhez használt műszerek	500
17.3.3.1. Competitive binding immunoassay	500
17.3.3.2. Minta-előkészítés (clean up) kromatográfiás mérések esetében	501
17.3.3.3. Kromatográfiás analízis	502
17.4. Mérés vagy monitorozás? A gyógyszer-koncentrációk értelmezése	506
17.5. Toxikológiai vizsgálatok	506
17.5.1. A biológiai mátrix	506
17.5.2. A kábítószer-analízis stratégiája	506
17.5.3. Analitikai fázis	507
18. LABORATÓRIUMI ESETTANULMÁNYOK	509
<i>(Kappelmayer János – szerk.)</i>	
18.1. Leukaemiadiagnosztika – kenet versus immunfenotípus-vizsgálat	509
<i>(Hevessy Zsuzsanna)</i>	
18.2. Paroxysmalis nocturnalis haemoglobinuria	511
<i>(Hevessy Zsuzsanna)</i>	
18.3. Fetomaternalis haemorrhagia	513
<i>(Csernák Zsolt, Boros Vera, Lelkes Gábor)</i>	
18.4. Sarlósejtes anaemia	515
<i>(László Előd)</i>	
18.5. Thromboticus thrombocytopeniás purpura	516
<i>(László Előd)</i>	
18.6. Diagnosztikai lehetőségek sulfhaemoglobinaemia esetén	517
<i>(V. Oláh Anna, Nagy Erzsébet, Harangi Mariann)</i>	
18.7. A vérzékenység kivizsgálásának menete	518
<i>(Kappelmayer János)</i>	
18.8. A cystás fibrosis molekuláris genetikai diagnosztikája	520
<i>(Balogh István)</i>	
18.9. Atípusos rheumatoid arthritis és β -thalassaemia minor	521
<i>(Ifj. Gergely Péter, Fazakas Ferenc, Lelkes Gábor)</i>	
18.10. Krónikus aktív hepatitis (CAH)	523
<i>(Németh Julianna)</i>	
18.11. Krónikus granulomás betegség (CGD)	524
<i>(Németh Julianna)</i>	
18.12. Immunkomplex-betegség – reaktív arthritis	525
<i>(Németh Julianna)</i>	
18.13. Endokrinológiai esetismertetések	525
<i>(Lócsei Zoltán, Toldy Erzsébet, Kovács L. Gábor)</i>	
NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	529